

Zodra er gebruik van ICT gemaakt wordt duikt al vaak de term ‘digitale leeromgeving’ op. Maar een heldere definitie van dit begrip is nog niet ontstaan. **Gerard Koolstra** schetst een algemeen beeld van eigenschappen van digitale leeromgevingen. De auteurs van de artikelen in deze special is verzocht deze verkenning als leidraad te gebruiken.

Digitale leeromgevingen: een kritische verkenning

Wat?

De uitdrukking ‘digitale leeromgeving’ is betrekkelijk nieuw. Van Dale kent het hele begrip ‘leeromgeving’ niet en geeft voor digitaal ‘cijferverwerkend’. Toch wordt de uitdrukking veel, en steeds meer, gebruikt, vooral bij opleidingen in het hoger en wetenschappelijk onderwijs. Speurend naar de betekenis van digitale leeromgeving (en verwante termen zoals elektronische leeromgeving, virtuele leeromgeving) zijn drie soorten omschrijvingen te onderscheiden: theoretische, praktische en instrumentele.

In de *theoretische* beschrijving wordt vaak – en terecht – eerst omschreven wat een leeromgeving is. De uitkomst is vaak wat teleurstellend: iets als het totaal van middelen, factoren en dergelijke dat *leren mogelijk maakt*. Zo beschouwd is bijna alles een leeromgeving: de kamer, de straat, de werkplek en noem maar op, en kun je het gsm-netwerk een ‘digitale leeromgeving’ noemen. In zekere zin is dit ook zo, maar je komt er niet veel verder mee. Gelukkig zijn er ook omschrijvingen waar je wat meer aan hebt, zoals *een door middel van ICT geïntegreerde context van inhoud, didactische methoden en organisatorische voorzieningen, die de leerling ondersteunt in het leerproces*.¹ Een sterk punt in deze omschrijving vind ik het expliciet noemen van didactiek, en – in het verlengde daarvan – het criterium van het ondersteunen van het leerproces. Daarentegen leidt de nadruk op het door middel van ICT geïntegreerd zijn van inhoud, methoden en voorzieningen makkelijk tot onevenredig veel aandacht voor zaken die gezien vanuit het onderwijs/leerproces van secundair belang zijn.

In de praktijk² wordt vaak over een digitale leeromgeving gesproken wanneer er

- lesmateriaal via internet of intranet beschikbaar gesteld is
- communicatiemogelijkheden zijn via internet of intranet (onder andere e-mail, chatten, ...)
- een of andere vorm van registratie is van activiteiten en/of resultaten
- een regeling is van rechten en plichten.

Het beschikbaar stellen van lesmateriaal kan betekenen dat er een planning ingekeken kan worden, een tekst kan worden gedownload, maar kan ook multimediapresentaties met film en geluid impliceren of interactieve simulaties. Naast het presenteren van eigen producten wordt soms ook – via hyperlinks – het werk van anderen onder de aandacht gebracht. Nog afgezien van de onderwijskundige betekenis van het gebodene hebben we hier te maken met een onvoorstelbare diversiteit.

De mogelijkheid om via internet met medeleerlingen of de docent te communiceren lijkt een *must*, ook in situaties waarin de betrokkenen elkaar regelmatig op andere wijze spreken of ontmoeten. De wijze van communicatie varieert van heel geavanceerd (de mogelijkheid bijvoorbeeld om samen aan een probleem te werken als ware het samen aan tafel) tot heel basaal, de mogelijkheid e-mail te sturen of te lezen.

Ook de registratie kan variëren van een simpele inlogboekhouding tot geavanceerde systemen waarbij de vorderingen per leerling op allerlei manieren worden bijgehouden, en op basis daarvan ook acties worden ondernomen – bijvoorbeeld eisen of adviseren een bepaald gedeelte nog een keer te doen.

Digitale leeromgevingen zijn in de praktijk vaak alleen toegankelijk voor leerlingen van een bepaalde instelling, of deelnemers aan een bepaalde cursus. Hoewel begrijpelijk, betekent dit dat veel waardevol materiaal voor bijna niemand toegankelijk is, er veel werk tien- honderd- of duizendvoudig wordt gedaan en er weinig mogelijkheden zijn om te leren van ervaringen. Digitale Leeromgevingen zijn voor niet-deelnemers vaak Dichte Leeromgevingen. Soms is uit een oogpunt van beheersbaarheid en veiligheid de zaak zo georganiseerd, dat ook docenten en ontwerpers een dergelijke indruk krijgen.

Niet zelden wordt de term ‘digitale leeromgeving’ gebruikt voor *software* (met enkele aanvullende voorzieningen) die pretendeert het maken van een digitale leeromgeving te vergemakkelijken – zoals Blackboard, of WebCT. Het komt op mij enigszins over alsof het programma MS-Word een ‘digitaal boek’ wordt genoemd. Als gereedschap bekeken is het ontbreken van (gebruiksvriendelijk